

GOGOETARI LEIHO

Euskara eta gu: nolakoa gure egoera, halakoa hizkuntzarena

EUSKARAREN EGOERARI buruzko artikulu bat eskatu didate EGUNKARIAko lagunek. Ez naiz, alabaina horretaz zuzenean arituko. Edo, hobeto esateko, gehienok espero izango ez duzuen modua arituko naiz. Mintzatuko naitaizue gure egoeraz: Euskaldunen egoeraz eta Herri honetako Euskaldun-ohien egoeraz. Euskararena berarena ulertzeko biderik laburrena (artikulu batean sartzen dena) izango delakoan. Izan ere, hizkuntza ez da gugandik kanpo egon daitekeen zerbait, ez dauka egiterik. Hizkuntza da gu egiten gaituena guk bera egiten dugun bitartean. Egiazko ikuspegia edo perspektiba kontzentrikoa da. Eta exzentritate hutsa da (nahiz eta oso hedatuta egon maila guztietan, parlamentuak eta unibertsitateak barne) pentsatzea «hizkuntzaren alde» zerbait egin dezakegula, oharretan gure alde izango dela, ez abstrakzio baten alde. Hots, konturatzeke gure hizkuntzaren interesak eta gure interesak berdinak eta beretsuak direla.

Beraz, Euskararen egoera bera (eskasa, murrizta, hebaina, urria) bada, gure izaera halakoa izan dadin utzi nahi izan dugulako izango da. Galdera ez da, beraz, ea zergatik dagoen Euskara dagoen tokian, baizik eta ea zergatik guk gure izaera denari ematen diogun halako tratamendua. Arrazoi ugari baldin denari ematen diogun halako tratamendua. Arrazoi ugari baldin badira ere (beste toki batzutan azaltzen eta deskribatzen ditudanak) aipatu egingo dut arrazoi guztien sorburuz, honakoa: bizimodu desintegratzaile baten pean bizi garelako. Eta kontzientziaren ondorioz bizimodu integratzaile batera pasatzen ez garen bitartean gure izaeraren egoera ez da funtsean aldatuko.

Dikotomia / integrazioaren arateko bereizketa zertan datzan hobeto ulertzeko kontaktuzun pertsonalari helduko diot.

Bigarren zatia

Franco hil osteko garaian ezaguna nintzen ni Nafarroan (hein apalagoan baita gainerako Euskal Herrian ere) 1970ean bertako Euskararen egoera deskribatu eta diagnostikatu nuelako; horretaz gain, beste lan batzuk ere eginak nituen, baina ez ziren horren ezagunak. Aste kulturaletara, ihardunaldietara, eta abarretara joateko deitzen zidaten eta ni pozik agertu ohi nintzen, egia esan 'euskararen egoeraz', edo Euskararen atzerakadaz Nafarroan mintzatzeko. Edonola ere, denbora igaro ahala, oharatu egin nintzen ez zigitela deitzen —ez niri, ez soziolinguistikaren bazterrek asintzen ari ginenoi— atzerakada horri tratamendua emateko. Hala eta guztiz ere, gu herri honetako eta egoera honetarako sortutako soziohizkuntzalariak —etengabeki egon gara tratamenduaren ildo nagusiak eskaintzen, bai herriari, bai haren agintariei. Baina herriak —hizkuntz herria edo tokian tokian hizkuntz komunitateak—, salbuespenak salbuespen, ez du sinistu eta ez da oharatu bere ahalmen in-trintsekoaz —bere botere linguistikoaz—. Eta agintariei salbuespenak salbuespen, ez dute aintzakotzat hartu, agian euren estrategia politikoei ez zitzaielako guztiz egokitzen. Batzutan, hori bai, une kritikoetan ahozkatu dute errezetaren bat edo beste, baina ez dute medizina erosi eta eman nahi izan.

Halako batean esan nion nik neure buruari: ez naiz gehiago ibiliko Euskararen heriotza diagnostikatzen, forensearena ez bait da nire izkutuko bokazioa. Eta sartu nintzen buru be-larri Euskararen bizitza aztertzen, eta Euskararenarekin batera munduko Hizkuntza guztien oreka eta bizitza aztertzen, teoria zientifiko eta unibertsala eraiki nahiz. Horretarako 'erbesterratu' ginen sei urtez, horietako bost niretzat eta nire familiarentzat bigarren aberri bat izateraino iritsi zen Ingalaterrara. Londren bizi ginela eta han lan egiten nuelarik, Euskal Herriko egoera gertutik ezagutuz eta jarraituz (gure lankide eta lagunei esker) eta

Vicente Ameztoyren olio. Izenbururik gabekoa (1976).

British Library-ko harrobi aberatsaz baliatuz, munduko bost kontineentako ehun hizkuntzaren bizitzari buruzko gorabeherak eta bilakae-rak aztertu eta miatu ondoren, bilatzen ari ginen aurkitzea pentsatu nuen. Hortik atera zen 'Un Futuro para nuestro Pasado' liburua. Bertan, lehen aldiz giza pentsamenduen historian, formulatzen dira 'unibertsal soziolin-guistikoak' direnak, haien bidez hizkuntzen (eta gure hizkuntzaren) bizitzaren gakoak azalduz, ideologia guztiek ideien logika sakon simple, koherente eta zientifikopean kokatuz, lotura gabeko bitxikeria guztiak, eta xehetasun guztiak, marko orokor baten pean jarri, eta erudikzionismo korapilotsu baten argi intermitenteak, pentsamolde integratzailearen la-ser izpiek sendatuz. Harez geroztik askok pentsatu genuen dinamika berri bat hasiko zela Euskal Herriatik mundu osora hedatu arte. Gehegi amestea ote? Dinamika berria hasi da, bai. Baina inertzia zaharraren barnean, eta nagusia den inertzia zahar horrek jarraitzen du oztopatzen ekonomikoki eta sozialki oraindik ere. Bihotza hasi da berriro taupadaka, geldit-zen ari zen bihotza, hain zuzen. Baina gure poeta batek zioenez, 'bihotzak ezin du gehia-go'. Entelegua eta eskuen laguntza eman behar diogu lehen bait lehen, alderdikierak bazter-tuz, susmoak alboratuz, dikotomia gaindituz. Bitartean, tratamendua hasi beharrean, han hemenka, erakunde publikoak direnak edo indar sozializat jotzendirenak, edo ez diote diagnostikoari jaramonik egiten edo deitzen digute diagnostikoaren berri emateko- beste diagnostiko posibleen artean gurearekin ere bilduma osatzen joateko.

Hizkuntz komunitatea trinkotzen ez bada, haren talde sozialak egituratuz, jai dugu. 'Haustura tentsioa' emateko garaian gaude. Bai Letonian edo Bosnian, nola Laponian edo Euskal Herrian, haustura tentsioa bait da 'denbora gehiago galtzeko ez daukagun den-bora'.

Hirugarren zatia

Dikotomia da gure ekintzen (edo erabilera) eta gure ideien (edo hautemateen) artean gau-zatzen dena. Ekintzetan funtzionatzen dugu sistemaren arabera, pragmatismoaren Filoso-fiaz. Eta ideien aldetik sistemari kritika egiten diogunean edo berri bat asmatzen dugunean, ez ditugu praktikakara eramaten.

Zer da pragmatismo monetaristaren filo-

sosia? Mendebaldeko zibilizazioak nagusi erazi duena. Bere formulaziorik zehatzena aurki daiteke, esaterako, Peirce eta Deweyren obretan. Peircek esaten zuen «las cosas son aquello que se puede hacer con ellas». Deweyren ustez «ezagutza ekintza hutsa da, espe-rientziaren zati funtzionala». Laburbilduz, esaten digutena «egitea aski dela» da, egia bakarra egitea dela (praxia) ez bait dago be-rrorretatik bereiztu daitekeen ezagutzarik. Mundu honetan, gizarteak aldatzeak ez du zen-tzurik gizarteak eragiten diguna egiten dugu guk, ona ala txarra den kuestionatu gabe, zilegi ote den galdetzea bera 'moralkeriatzat' joz.

Pragmatismoak uzten digun hutsune bete nahi dugunean, oster, sistema bera kuestio-natuz, eta logikoagoak, humanoagoak, zuze-nagoak izango diren beste bide sozial batzuk asmatu nahian, pragmatismotik ateratzen ga-ra: bai, baina erudikzionismo eta 'zientifismo neutral' edo 'informazionismoan' erortzeko. Modu honetan, edo ez dakigu zer egiten du-gun, egiten dugunetik ondorio logikoak ater-atzeari uko egiten bait diogu; edota ez dugu egiten dakigunaren arabera: besteek egin behar dutela pentsatuz; edota jakitea aski dela pentsatzean. Horra hor, inkonszientzia, in-koherentzia eta inkontsekuentziaren zergatia.

Integrazioa, baloreen, ideien eta ekintzen ar-teko integrazioa da, aipatutako ordenean era-tuta. Baloreek (bizitzaren baloreek, hain zu-zen) errelitateari galdetu behar diogunera hurbiltzen gaituzte; zientziak, ezagutzeko ere-du bat ematen digu; eta praxia da zientziek emandako ideiak aplikatzeko era. Lotura hori egin gabe, informazio guztia alferrikakoa bihurtzen zaigu. Bizi garen tenorean gero eta informazio gehiago baldin badugu ere, jaki-tekoa da, halaber, gero eta formazio eskasagoa dugula, eta informazioa gehitzeak ez digu emango behar dugun formazioaren pitin bat ere. Prestakuntzak aldiz, informazioa bere tokian kokatzen duelarik, areagotu egiten du beharrezkoa den informazio-beharra, eta erreztu informazioaren mailaketa bera. Infor-mazioa dagokio kantitateari, prestakuntza kualitateari biak osagarriak izango badira, kualitatea da zioa edo 'kausa', eta informazioa ondorioa edo 'efektua'. Eta kualitatea osota-sunaren zentzuan datza. Pragmatismo mone-taristak nahiz erudikzionismo erreduktionis-tak (superespezializatuak) —hots, dikoto-mismoak— direla eta, osotasunaren zentzua

galduta dugulako, bitxikerietan eta disek-zioetan galtzen gara baita bizgarri den diskur-tso integratzaile baten aurrean ere. Baina ha-lako diskurso baten xedea osasuna eta oreka lortzea da. Eta osasuna (gorputz batena gizar-tearena, nahiz hizkuntzarena) osotasunean da-tza. Ingelesek diotenez: 'to health is to whole' (osatzeta da osotzea). Ez da, beraz, orain dugun tratamendua —tokian tokiko eta orokorrean— aplikatzen hasiko osotasunaren zentzua be-rrreskuratu arte. Eta osotasunaren zentzurik ez dagoenean, gure egiazko baloreak (bizitzaren baloreak), lege zientifikoak eta ekintza oreka-tzaileak uztartzen dituen ideien logika bera eta ekintza orekatzaileak uztartzen dituen ideien logika bera hasten da lehen fase batean, ideologizatzeko; hurrengo fasean ideologia fra-seologia ustela bihurtuz. Eta azkenik, 'por pe-tición de principio' berriro norbaiten bila joko dugu, modako izen prestigiodun baten bila, edo irakurri ez dugun egile famatu baten bila «ideia gehiago eskatuz» gure informazio-adikzio aseezina bete nahian. Norbait hasi behar da noizbait esaten bide horretatik ez goazela inora. Ni norbait hori izateko prest nago, noizbait hori hemen eta orain baldin ba-da.

Laugarren zatia

Bai, baina... (beti dago 'bai, baina...' bat) nola ateratzen? Lau pista emango dizkizuet, denok hausnar ditzagun. Horra hor: 1.— Irakur de-zagun, ez inoren mesederako ezta Euskararen mesederako ere, **gure mesederako baizik**, ulergarria eta irakurgarria den 'Un Futuro para nuestro Pasado' liburua, bere osotasunean, eta bere osotasunari eutsiz, hor dagoen osotasu-naren zentzura igotzen saiatuz, erreduzitu ga-be, mutilatu gabe, tribializatu barik, tribializa-tze eta diseekzionatzeko. Gero, hor badago gure errealtatearen intuizioa zenaren arrazo-namendua, bil gaitzen daigun hori konpar-titzen duen hiztun talde batekin, ez inor ko-menitzeko, baizik eta guk zer egin behar du-gun erabakitze eta egiten hasteko.

2.- Uler dezagun hizkuntzen gatazkaren zen-tzu globala non kokatu behar den, honetaz konturatuz: hizkuntzaren bizitza bizitzaren hizkuntzan datzala. Ez daiteke hizkuntza ba-ten bizitza salbatu erromantizismo hutsez, edo golklorismo nostalgiko baten poderioz; baina hiltzeaz dagoen lurraren bizitzari eusten dio-gun neurrian, salba ditzagun gure planetaren arnas kulturalak diren hizkuntzak; beste hitz batzuekin esanda: kultura humano eta balioitsu bat erabiltzen duena eta izadi miragarri bat erabiltzen duena, sistema berbera da. Eta are gehiago: ondo ulertzen eta aplikatzen badugu, Euskararen bizitza salbatzearena izan behar da herri honen ekarpena gizadiaren superbibe-tzia duina, plurala eta aberatsa segurtatzeko.

3.- «Euskara zertarako» galderarekin zure bu-ropari egurtzen duen argun 'zentzudun' horri, opari iezaiozu N. Keppe psikosozioologoak esandako esaldi hau: «Progresoa prozesu dia-lektikoa denez gero, euren iragana bizi duen jendeak bakarrik eduki dezake gero duina. Iraganik ez duten nazioek, edo bere iraganari muzin egiten diotenen, ez dute inolaz ere ge-rorik izango. Pertsonak bezalatsu, bere haur-tzaroari muzin egiten diotenean, bere funtsezko sena galtzen bait du».

4.- Jasotako pragmatismo diruzale hori dela medio, eta jasandako perspektiba historiko zuzenaren ezagatik, gure herriaren iraganaz lotsatzeko eragiten dizun norbait pragmatismo neurotikoa horretatik ateratzeko eta perspekti-ba berreskuratzeko, lehen urrats modura emaiouzu, bere mesederako Khall Gibranek esandako pentsamendu hau: «Pertsona (edo herri) baten bihotza eta adimena ulertzeko, ohar zaitetz ez dagoeneko lortuak dauzkagun lortu nahi eta saiatzen denetan baizik».

J.M. SANCHEZ CARRION 'TXEPETX'